

TOMASZ LISOWSKI

LEKSEMY SWOISTE NOWEGO
TESTAMENTU *BIBLIJ GDAŃSKIEJ* (1632)
WOBEC LEKSYKI *NOWEGO TESTAMENTU* JAKUBA WUJKA (1593)

Leksemami swoistymi Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej* (1632) są autosemantyczne hasła leksykonu tego tekstu, które nie wystąpiły w leksykonach trzech zestawianych z przekładem gdańskim z 1632 r. wcześniejszych renesansowych przekładów Nowego Testamentu, a mianowicie Nowego Testamentu *Biblii brzeskiej* (1563), *Nowego Testamentu gdańskiego* (1606) oraz Nowego Testamentu *Biblii* Jakuba Wujka (1599) (Lisowski, *Sola Scriptura* 241-242). Zestawienie tych tekstów miało na celu ocenę zależności filiacyjnej Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej* od dwu pozostałych przekładów tradycji ewangelickiej (kalwińsko-luterańskiej i wspólnoty braci czeskich) przygotowywanych w zgodzie z doktrynalną zasadą *sola Scriptura*, czyli Nowego Testamentu *Biblii brzeskiej* (1563) i *Nowego Testamentu gdańskiego* (1606) (Lisowski, *Sola Scriptura* 159-160, 236-240). Uwzględnienie przekładu Nowego Testamentu *Biblii* Jakuba Wujka (1599) ukazało natomiast leksykalną zależność filiacyjną przekładu ewangelickiego z 1632 r. od jezuickiego przekładu z 1599 r. i pozwoliło ocenić jej zakres (Lisowski, *Sola Scriptura* 192-240). W tych badaniach jednak nie został uwzględniony *Nowy Testament* w przekładzie Jakuba Wujka z 1593 r., leksykalnie do pewnego stopnia odmienny od redakcji z 1599 r.

Biblia gdańska ukazała się w Gdańsku, a wydała ją drukarnia Andrzeja Hünefelda. Był to przekład z języków oryginalnych na język polski w opracowaniu księdza Daniela Mikołajewskiego, duchownego i teologa reformowanego, seniora zborów na Kujawach (Sipayło 154-156).

Prof. dr hab. TOMASZ LISOWSKI – Zakład Lingwistyki Antropologicznej, Instytut Filologii Polskiej, Wydział Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; adres do korespondencji: Instytut Filologii Polskiej UAM, ul. A. Fredry 10, 61-701 Poznań; e-mail: lisowski@amu.edu.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6318-7421>.

Edycja ta powstała jako odpowiedź na zapotrzebowanie społeczne (Kossowska, *Biblia*, 2: 83). Już w końcu XVI wieku starsi Kościołów protestanckich – kalwińskiego, luterańskiego i braci czeskich, sygnatariuszy zgody sandomierskiej (denominacje uznające dogmat o Trójcy Świętej, przeciwstawiające się ideom antytrynitarским braci polskich), byli przekonani o potrzebie opublikowania nowej edycji Pisma Świętego w języku polskim (Kossowska, *Biblia*, 2: 51). Wprawdzie do dyspozycji polskich ewangelików pozostawała opracowana w kręgu kalwińskim *Biblia brzeska* (1563), pierwsza translacja całości Pisma Świętego na język polski, której według deklaracji na karcie tytułowej dokonano z języków oryginalnych (Pietkiewicz, „Hebraica veritas” 219-220). Nad polskim tekstem tej edycji pracował zespół tłumaczy¹, który zastosował naówczas nowoczesną technikę translacyjną zgodności co do sensu (Kwilecka, „Die Brester Bibel” 1522-1524). Efektem tego jest polszczyzna potoczna, nienaganna, uwolniona od schematów składniowych języków podstawy (Kwilecka, *Studia* 173-176, 223). Te właściwości tekstu brzeskiego zjednywały powszechne uznanie dla tego przekładu, nawet u przedstawicieli kręgów obcych ideowo – szatę językową *Biblia brzeskiej* podziwiał m.in. jezuita Jakub Wujek (Kossowska, *Biblia*, 2: 100). Jednak odejście od dosłowności przekazu sensu biblijnego rodziło w środowisku protestantów obawy o wierność translacji brzeskiej z oryginalnymi tekstami podstawy przekładu (Kossowska, *Biblia*, 2: 90). A taki stan rzeczy ze względów doktrynalnych był nie do zaakceptowania. Dla protestantów bowiem jednym z pięciu filarów ich doktryny była zasada *sola Scriptura*, według której Biblia jest jedynym autorytetem w kwestii wiary, a indywidualna, samodzielna lektura Pisma jest bezpośrednim kontaktem wiernych z Bogiem (Oberman 131; Uglorz 126). Z tego względu koniecznością stało się przygotowanie nowej edycji Pisma Świętego, wolnej od zastrzeżeń o dowolność przekładu.

W zamierzeniu starszych Kościołów protestanckich nowa edycja Pisma Świętego miała być rewizją przekładu brzeskiego, polegającą na zestawieniu polskiego tekstu z oryginalnymi tekstami podstawy (w wypadku Nowego Testamentu z tekstem greckim) i wprowadzeniu emendacji tam, gdzie pol-

¹ Inicjatorem tej edycji był Jan Łaski, a koordynatorem prac był Grzegorz Orszak, a następnie Jerzy Schomann. W skład zespołu tłumaczy w różnym czasie wchodził: Jakub Lubelczyk, Andrzej Trzeciecki, Szymon Zacjusz, Marcin Krowicki, Grzegorz Paweł z Brzezina, a także Franciszek Lismanin, Jerzy Blandrata, Franciszek Stankar. Przy przekładzie jako konsultanci i znawcy problematyki biblijnej pracowali także przybyli ze Szwajcarii Francuzi – Piotr Statorius i Jan Thénaud z Bourges, wychowanek Jana Kalwina. Protektorat nad pracą tego zespołu, a następnie nad wydaniem Biblii objął Mikołaj Radziwiłł Czarny (Kwilecka, *Die Brester Bibel* 1489, 1533; Frick, *The Brest Bible* 1661, 1679-1680).

skie tłumaczenie nie w pełni adekwatnie oddawało sens oryginalnego przekazu biblijnego. Ambicją zleceniodawców było także, by nowa polska edycja ewangelicka Pisma Świętego stała się kanonicznym przekładem na język polski, czyli wernakularną wulgatą (Winiarska-Górska, *Szesnastowieczne przekłady* 121-127 i „Wulgata”) o prestiżu przewyższającym ten, jakim zaczęła się cieszyć wydana drukiem w ostatnim roku XVI wieku *Biblia* w opracowaniu jezuickim, znana jako *Biblia* Jakuba Wujka² (1599) (Frick, *Polish Sacred Philology* 226), której podstawą przekładu zgodnie z zaleceniami eklezjalnymi była łacińska *Wulgata*, w jej potrydenckiej redakcji, autoryzowanej przez papieża Klemensa VIII, znanej jako *Vulgata Clementina* (1592) (Smereka VII-XLVIII; Czerniatowicz 70-84).

W prace nad nową wersją polskiego przekładu Pisma Świętego, która miała objąć w pierwszej kolejności Nowy Testament, a następnie Stary Testament, mieli być zaangażowani przedstawiciele wszystkich trzech wyznań ewangelickich w Koronie i w Wielkim Księstwie Litewskim – a więc luternie, kalwini i bracia czescy. Ostatecznie decyzją konwokacji generalnej w Baranowie 3 maja 1604 r. Daniel Mikołajewski, minister kalwiński z Radziejowa, oraz Jan Turnowski, superintendent braci czeskich w Wielkopolsce, zostali wyznaczeni do rewizji *Biblii brzeskiej*. W swoich pracach mieli oni wykorzystać poza biblijnymi tekstami oryginalnymi także Biblię w języku czeskim – prawdopodobnie *Biblię kralicką* (Frick, *Polish Sacred Philology* 227) – oraz *Wulgatę* (Sipayło, „W sprawie genezy” 145-150), a także być może niedochowany do dziś i bliżej nieznaną polski przekład Marcina Janickiego³. Efektem tych prac emendacyjnych, a właściwie redakcyjnych, jest *Nowy Testament gdański* (1606). Mimo że edycja gdańska Nowego Testamentu w zamierzeniu jej zleceniodawców miała być tylko rewizją tekstu brzeskiego z roku 1563, to jednak, jak dowodzą ostatecznie badania, leksykalnie odbiega ona od tekstu wcześniejszego, zarówno pod względem kwantytatywnym, jak i jakościowym (Lisowski, *Sola Scriptura* 77-79; 267-307 i „The lexis” 83-87). Choć w wielu miejscach biblijnych *Nowego Testamentu gdańskiego* ujawniają się nawiązania leksykalne do edycji brzeskiej (Lisowski,

² Przekład ten zwykle się przypisywać Jakubowi Wujkowi, jednak na jego ostateczny kształt językowy miała wpływ pięcioosobowa jezuicka komisja cenzorska, w skład której weszli: Justus Rab, Stanisław Grodzicki, Jan Brant, Marcin Łaszcz, Adrian Radzimiński. W jej pracach nie uczestniczył Jakub Wujek, a edycja *Biblii* ukazała się drukiem po jego śmierci (Kossowska, *Biblia* 1: 334-335).

³ Przekład ten był gotowy przed rokiem 1600 (Sipayło, „W sprawie genezy” 146), zaginął podczas dalszych prac nad *Biblią gdańską* (Kossowska, *Biblia*, 2: 95-96). Dokumenty synodalne po roku 1604 nie wspominają o nim jako o podstawie prac redakcyjnych (Czerniatowicz 89-91).

„The lexis” 116-118), to wyraźnie uwidacznia się aprobatywna postawa jej redaktorów wobec podstawień leksykalnych przywołanych w jezuickich przekładach Nowego Testamentu Jakuba Wujka z 1593 i z 1599 r. Wprowadzane one są w tekście gdańskim jako substytuty leksemów przekładu brzeskiego w miejscach biblijnych niebędących nośnikami znaczeń istotnych doktrynalnie (Lisowski, *Przekłady* 255-263).

Nowy Testament gdański (1606) spotkał się z chłodnym przyjęciem w środowisku ewangelickim, zbyt dalece bowiem odbiegał od formy językowej przekładu brzeskiego. Pilną potrzebą zatem było ponowne opracowanie edycji całości Biblii na podstawie tekstu *Biblii brzeskiej* (1563) (Sipayło, „W sprawie genezy” 146; Kossowska, *Biblia*, 2: 89-95), którą mieli przygotować Daniel Mikołajewski i Jan Turnowski. Ostatecznie jednak – jak można przypuszczać – pracę wykonał samodzielnie Daniel Mikołajewski (Sipayło, „W sprawie genezy” 146-150; Pietkiewicz, *Biblia Polonorum*, 1: 501-502). Prace nad przekładem Mikołajewski zakończył w 1623 r. Decyzją synodu wileńskiego z roku 1629, który mimo braku możliwości zapoznania się z tekstem Daniela Mikołajewskiego, zaakceptowano go *in toto* i skierowano do druku (Szeruda 24; Kossowska, *Biblia* 2: 88-89). Jak się okazało w 1632 r., gdy *Biblia gdańska* wyszła spod pras drukarskich, mimo zapewnień Daniela Mikołajewskiego, że poddał on ulepszeniom emendacyjnym przekład brzeski, efektem jego wieloletniej pracy okazał się autorski przekład Pisma Świętego (Wojak 44-45; Kępka 121-123). Co więcej, Daniel Mikołajewski nie inkorporował do edycji z 1632 r. tekstu *Nowego Testamentu gdańskiego* z roku 1606. Jak wskazują wyniki ostatnich badań, pod względem leksykalnym Nowy Testament wchodzący w skład *Biblii gdańskiej* jest tekstem oryginalnym, w dużym stopniu różnym od tekstu z 1606 r. (Lisowski, *Sola Scriptura* 241-279, 339).

Z drugiej strony, Nowy Testament wchodzący w skład *Biblii gdańskiej* genetycznie powiązany jest z wydanym w 1563 r. Nowym Testamentem *Biblii brzeskiej* oraz z opublikowanym w 1606 r. *Nowym Testamentem gdańskim*, w którego opracowaniu uczestniczył przecież Daniel Mikołajewski. Wszystkie te przekłady powstały w ewangelickim kręgu wyznaniowym, który spajała doktrynalna zasada *sola Scriptura*, w aspekcie prac nad przekładem Pisma Świętego na język wernakularny nakazująca wykorzystywać jako podstawę oryginalny tekst biblijny – w wypadku Nowego Testamentu tekst grecki *Textus Receptus*⁴. Daniel Mikołajewski posługiwał się jego wersją w opracowaniu Teodora Bezy (Czerniatowicz 98, 100-101).

⁴ W analizach posługuję się tekstem *Textus Receptus* 1550.

Wszystkie te względy decydują o tym, że jak dowodzą wyniki porównawczych badań jakościowych nad leksyką autosemantyczną tych translacji, Nowy Testament *Biblii gdańskiej* wykazuje leksykalne zależności filiacyjne z tekstem brzeskim z 1563 r. i z *Nowym Testamentem gdańskim* z 1606 r. (Lisowski, *Sola Scriptura* 159-191, 236-240 i „The lexis” 75-118). Wyniki tych badań, w których uwzględniono także Nowy Testament *Biblii* Jakuba Wujka z roku 1599, ujawniają także zależność leksykalną ewangelickiej translacji gdańskiej z 1632 r. od jezuickiego przekładu z 1599 roku (Lisowski, *Sola Scriptura* 159-160, 192-240). Podobnie jak w przypadku prac nad *Nowym Testamentem gdańskim*, przy opracowywaniu *Biblii gdańskiej* Daniel Mikołajewski posługiwał się czeskim przekładem Pisma Świętego. Zapewne była to *Biblia kralicka* (1579-1593), którą opracowano w kręgu wspólnoty braci czeskich (Szeruda 28-29). Wyniki badań leksyki Nowego Testamentu tych dwu tekstów zdają się to twierdzenie wspierać dowodami empirycznymi (Lisowski, *Sola Scriptura* 351-387).

Biblia gdańska (1632)⁵ jawi się zatem jako ostatnia renesansowa translacja Pisma Świętego powstała w tradycji ewangelickiej. Nowy Testament tego przekładu leksykalnie zależny jest do pewnego stopnia od Nowego Testamentu *Biblii brzeskiej* (1563)⁶ oraz od *Nowego Testamentu gdańskiego* (1606)⁷, tekstów zredagowanych w tym kręgu doktrynalnym, ale także od Nowego Testamentu *Biblii* Jakuba Wujka z 1599 r.⁸ Zestawienie leksykonów tych czterech translacji pozwoliło m.in., jak już wspomniano, na wyłonienie autosemantycznych leksemów swoistych *G*, czyli haseł niewystępujących w leksykonach *B*, *N* oraz *W*. Dowodzą one, że Daniel Mikołajewski w swoich wyborach leksykalnych niekiedy rezygnował z ekwiwalentów przywołanych w dwu przekładach tradycji ewangelickiej czy też w *W*, przekładzie jezuickim. Nie oznacza to jednak, że leksemy swoiste *G* nie wchodzą w skład leksykonów innych nieuwzględnionych w tym zestawieniu wcześniejszych renesansowych translacji Nowego Testamentu na język polski.

Celem prezentowanej analizy jest skonfrontowanie leksemów swoistych *G*, będących w konkretnych miejscach biblijnych polskimi ekwiwalentami leksemów greckiej podstawy przekładu, z ich odpowiednikami *Nowym Testa-*

⁵ Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie *Biblii gdańskiej* (1632), posługiwał się będę skrótem – *G*.

⁶ Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie *Biblii brzeskiej* (1563), posługiwał się będę skrótem – *B*.

⁷ Odtąd, pisząc o *Nowym Testamencie gdańskim* (1606), posługiwał się będę skrótem – *N*.

⁸ Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie *Biblii* w przekładzie Jakuba Wujka i w opracowaniu Komisji Jezuickiej (1599), posługiwał się będę skrótem – *W*.

mencie Jakuba Wujka z 1593 r.⁹ Wydaje się to o tyle uzasadnione, że po pierwsze, ten przekład Jakuba Wujka leksykalnie różni się w wielu miejscach biblijnych od późniejszej redakcji Nowego Testamentu, która weszła w skład *Biblii* z 1599 r.; po drugie, przekładu tego Jakub Wujek dokonał wprawdzie z łacińskiej *Wulgaty*, ale – jak sam deklarował – w swojej pracy translacyjnej odwoływał się do oryginalnego tekstu greckiego, co w oczach ewangelików musiało zyskać uznanie; po trzecie, do tego przekładu niekiedy niezależnie od *W* odwoływali się w swoich pracach emendacyjnych redaktorzy *N*, Jan Turnowski i Daniel Mikołajewski (Lisowski, *Przekłady* 133-139, 157-163, 191-192, 255-263). Analiza ma charakter dystrybucyjno-kontekstowy¹⁰. Polega na zestawieniu leksemów swoistych występujących w konkretnych miejscach biblijnych tekstu *G* jako ekwiwalentów leksemów greckiej podstawy przekładu z ich odpowiednikami przywołanymi w tych miejscach biblijnych w tekście *Q*. Nawet jeśli przyjąć, że *Q* to tekst ostatecznie przekładany z łacińskiej *Wulgaty*, proponowana procedura jest uzasadniona, a to dlatego że łaciński leksem, a w konsekwencji także jego polskie podstawienie przytoczone w *Q*, jest ekwiwalentem leksemu greckiej podstawy *Wulgaty*. Efektem takiego postępowania empirycznego jest próba odpowiedzi na pytanie o stopień zależności leksykalnej *G* od *Q* w zakresie leksyki swoistej.

Na leksykon *G* składa się 338 leksemów swoistych¹¹, co stanowi 6,6% słownika *G*, które zostały użyte w tekście 522 razy, co stanowi 0,4% tekstu *G* (Lisowski, *Sola Scriptura* 241). Innymi słowy leksemy swoiste *G* pojawiły się w tym tekście w 522 miejscach biblijnych. Zestawienie ich oraz ich alternatywnych odpowiedników w tekstach *B*, *W*, *N* z podstawieniami w tekście *Q*, co stanowi *novum* tej analizy, wykazało, że w 82 spośród 522 uwzględnianych miejsc biblijnych Daniel Mikołajewski w swoich poszukiwaniach najbardziej adekwatnego polskiego odpowiednika leksemu greckiej podstawy mógł skorzystać z leksemów przytoczonych w tekście *Q*. W tych miejscach biblijnych bowiem podstawienia wprowadzone przez Jakuba Wujka do tekstu *Q* różnią się pod względem jakościowym od podstawień w *B*, *W* i *N*. Mogły więc one stanowić źródło leksyki swoistej tekstu *G*, oczywiście w przyjętym w tej analizie rozumieniu. Ostatecznie jednak w zakresie leksemów swoistych tek-

⁹ Odtąd, pisząc o *Nowym Testamencie* w przekładzie Jakuba Wujka (1593), posługiwał się będę skrótem – *Q*.

¹⁰ Szerzej na temat założeń analizy dystrybucyjno-kontekstowej zob. Lisowski, *Przekłady* 25-40.

¹¹ Pełne zestawienie autosemantycznych leksemów swoistych wraz z podaniem ich lokalizacji, greckich leksemów podstawy, dla których są polskimi ekwiwalentami, wraz z ich znaczeniem w tekście nowotestamentowym oraz alternatywnych podstawień przywołanych w tekstach *B*, *W* i *N* przedstawione zostało w monografii Tomasza Lisowskiego (*Sola Scriptura* 242-266).

stu *G* aż w 59 miejscach biblijnych spośród 82 Daniel Mikołajewski wprowadza do swojego tekstu podstawienia nietożsame z tymi przywołanymi w tekście *Q*. Uznać zatem należy, że w wypadku tych 59 miejsc biblijnych, w których wystąpiło 56 leksemów alternatywnych wobec tych przywołanych w tekstach *B*, *W* i *N*, tekst *Q* nie był dla Daniela Mikołajewskiego wzorcem rozstrzygnięć w zakresie leksyki jego przekładu. Dystrybucja polskich ekwiwalentów w tych miejscach biblijnych, w których Daniel Mikołajewski mógł skorzystać z podstawień leksykalnych przywołanych w *Q*, ale jednak przed tym się powstrzymał, w szczegółach wygląda następująco:

1) rzeczowniki – *biegun* (Dz 19,13 *περιέρχομαι* ‘chodzić wkoło, obchodzić coś; przechodzić z miejsca na miejsce; tułać się’¹²; *περιέρχομενος* ‘obchodzący wkoło’; *B* *tułak*; *Q* *ten, co włoczy się*; *W* *włóczący się*; *N* *tułacz*), *budynek**¹³ (Hbr 9,11 *κτίσις* ‘stworzenie’; *B* *budowanie*; *Q* *przybytek*; *W*, *N* *stworzenie*), *ciśnienie* (Łk 22,41 *βολή* ‘rzut’; *B*, *W*, *N* *jakoby mógł rzucić*; *Q* *jakoby mógł zacisnąć*), *drabant* (Dz 23,23 *δεξιόλαβος* ‘przyboczny gwardzista, włócznie, oszczepnik’; *B* *drab*; *Q* *pieszy z oszczepem*; *W* *oszczepnik*; *N* *strzelec*), *hak* (Dz 27,17 *βοήθεια* ‘etym.: pobiegnięcie na wołanie; stąd: pomaganie, pomoc; ‘pomaganie; prawdopodob. termin techniczny oznaczający jakiś sprzęt ubezpieczający’; *B* *Syrtyń*; *Q* *wir*; *W* *Syrta*; *N* *Syrtyń*), *łajanie* (1P 3, 9ab *λοιδορία* ‘znieważanie; zniewaga, obelga; złorzeczenie’; *B*, *W*, *N* *złorzeczeństwo*; *Q* *złajanie*), *nagana*^{#14} (Kol 1,22 *ἀνέγκλητος* ‘będący niemożliwym do objawienia; nienaganny’; *B*, *W*, *N* *naganiony*; *Q* *niepokalany*; 2P 3,14 *ἀμώμητος* ‘nienaganny, nieokryty hańbą’; *B* *naganienie*; *W*, *N* *nienaruszony*; *Q* *naruszenie*), *ubieranie się* (1P 3,3 *κόσμος* ‘ozdoba, strój; świat’; *G* *ubieranie się w szaty*; *B* *obleczenie szat*; *Q* *ubieranie szat*; *W* *strojenie w ubierze szat*; *N* *strojenie w obleczenie szat*), *usługa** (Flp 2,17 *λειτουργία* ‘(publiczna) służba’; *B* *posługowanie święte*; *Q* *posługa*; *W*, *N* *posługowanie*); *wykupienie* (Ef 1,14 *ἀπολύτρωσις* ‘wykupienie, uwolnienie’; *περιποιηομαι* ‘ocalać, zachowywać dla siebie, oszczędzać coś; zdobywać, zyskiwać, nabywać dla siebie coś’; *ἀπολύτρωσις της περιποιησεως* ‘odkupienie pozyskania dla siebie’; *G* *wykupienie nabytej własności*; *B* *przywieść ku*

¹² Znaczenie leksemów greckich podaję za: Popowski, *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu*.

¹³ Asteriks (*) oznacza, że omawiany leksem ma w tekście *G* więcej poświadczeń niż te wskazane w omówieniu. Jednak w pozostałych miejscach jego występowania ekwiwalenty przywołane w *Q* są tożsame z tymi, które zostały przywołane w *W*. Zatem nie spełniają warunków tej analizy.

¹⁴ Leksem *nagana* ma 15 poświadczeń w tekście *G*, ale tylko w dwóch miejscach biblijnych jego odpowiedniki w tekście *Q* są z nim tożsame (przykłady zostaną przywołane w dalszej części analizy). Symbol # jest sygnałem takiego stanu rzeczy.

wolności; *Q* okup nabytej wolności; *W* okup nabycia; *N* okup nabycia), wyłożenie (Hbr 5,11 *δυσεργήνευτος* ‘trudny do wyłożenia, trudny do wyjaśnienia’; *G* trudny do wyłożenia; *B*, *N* trudno ku wykładaniu; *Q* trudno wystawić; *W* wyprawny ku mowieniu), zamysł* (Dz 8,22 *ἐπίνοια* ‘myśl, pomysł’; *B*, *W*, *N* myśl; *Q* umyślenie), zdroj (Jk 3,12 *πηγή* ‘źródło, źródło, strumień; studnia’; *B*, *N* stok; *Q* krynica; *W* –), ziemek (1Tes 2,14 *συμφυλότης* ‘należący do tej samej gminy; współziomek, rodak’; *B* przyrodny; *Q* naród; *W*, *N* spółpokolennik), zwracanie (2P 2,22 *ἐξέραμα* ‘wymiociny’; *B* zmiecisko; *Q* zrzucenie; *W*, *N* zwrocenie);

2) czasowniki – bankietować (2P 2,13 *συνευωχέομαι* ‘być życzliwie współpodejmowanym; współucztować, ucztować razem z kim’; *B*, *N* biesiadować; *Q* kochać się w biesiadach; *W* rozpustować w biesiadach), buntujący (Dz 24,12 *ποιέω* ‘czynić, robić; tworzyć, dokonywać, stwarzać’; *επιστασιον* ‘napaść, rozruchy; nacisk, napór, nawał’; *ἐπισύστασις* ‘tumul, rozruchy; zgromadzenie’; *G* buntujący lud; *B*, *N* czynić schadzki między ludem; *Q* czyniący rozruch między rzeszą; *W* czynić konkurs ludu), dokazać* (Łk 1,51 *ποιέω* ‘czynić, robić; tworzyć, dokonywać, stwarzać’; *B* sprawić; *Q* wykonać; *W*, *N* uczynić), dogadzać (1Tes 2,5 *γίνομαι* ‘stawać się, powstawać, pojawiać się; spełniać się, dziać się, odbywać się, być wykonywanym, być stwarzanym; okazywać się’; *πλεονεξία* ‘obfitość; zachłanność’; *G* dogadzać łakomstwu; *B* zmyślać dla łakomstwa; *Q* być w podejrzeniu łakomstwa; *W* być w okazji łakomstwa; *N* używać łakomstwa), dopełniać* (Mt 23,32 *πληρῶ* ‘czynić pełnym, napełniać; spełniać, wypełniać coś; dopełniać, kończyć’; *B*, *N* wypełnić; *Q* dosypać; *W* dopełnić), dopiąć (Dz 27,13 *κρατέω* ‘brać w posiadanie; ująć, uchwycić; osiągnąć; podtrzymywać, trzymać; powstrzymywać, zatrzymywać, panować nad kimś’; *αἶρω* ‘podnosić; brać; zabierać; usuwać; nieść’; *G* dopiąć swego przedsięwzięcia; *B*, *N* dziać się wedle myśli; *Q* przedsięwzięcie zdarzy się; *W* trzymać przedsięwzięcie), gromadzić się (Łk 11,29 *ἐπαθροίζω* ‘gromadzić się, zbierać się w coraz większej liczbie, wciąż powiększać się’; *B* zejść się; *Q* nabierać się; *W* zbieżać; *N* nagromadzać się), objąć (Dz 3,21 *δέχομαι* ‘przyjmować kogoś; otrzymywać coś; brać kogoś, coś do rąk; uznawać, akceptować’; *B* być; *ma* być; *Q* potrzeba, aby był; *W*, *N* przyjąć), odmówić* (Ap 10,4 *λαλέω* ‘mówić’; *B*, *W*, *N* mówić; *Q* wymówić), oniemieć (Łk 1,20 *σιωπάω* ‘milczeć, nie odpowiadać; przestać mówić, uspokoić się’ *B* zamilknąć; *Q* być milczącym; *W*, *N* milczeć), ponosić* (Jud 1,7 *ὑπέχω* ‘cierpieć, przechodzić przez co; wytrzymywać’; *B*, *W*, *N* cierpieć; *Q* odnosić), popsować się (Łk 5,37 *ἀπόλλυμι* ‘niszczyć, gubić, zabijać, tracić; ginąć, umierać, przepadać, marnować się, psuć się; zaginać, zatracić się, zagubić się’; *B* poginać; *Q* zepsuć się; *W* obrocić się

w niwecz; *N* ginąć), potłoczony (2Kor 4,8 στενοχωρέω ‘ściskać, ścieśniać, natłoczyć; być ściśniętym, być stłoczonym, być w ciasnocie, być ograniczonym’; *B*, *W*, *N* ścieśniony; *Q* być przywiązany), pozbawion (1Tes 2,17 ἀπορφανίζω ‘osierocić’; *B*, *N* osierociał; *Q* osierociał; *W* opuszczony), rozgłoszony* (Łk 1,65 διαλαλέω ‘omawiać’; *B*, *W*, *N* rozślawić; *Q* rozślawiony), rozsypować* (Mt 25,26 διασκοπίζω ‘rozpraszać, rozrzucać, rozsypywać coś; roztrwonić, trwonić coś’; *B*, *W*, *N* rozpraszać; *Q* rozproszyć), roz płynąć się (2P 3,11 λύω ‘rozwiązywać, uwalniać; niszczyć, burzyć; znosić, obalać coś’; *B* rozstać się; *Q* roztajać; *W*, *N* zepsować się), szczycić się (1Tm 6,21 ἐπαγγέλλομαι ‘zapowiadać o sobie, oświadczać, przypisywać sobie’; *B* chlubić się; *Q* popisować się; *W*, *N* obiecywać), szkalować (Rz 3,8 βλασφημέω ‘etym. prawd.: krzywdząco mówić; stąd: bluźnierczo mówić, bluźnić, przeklinać, lżyć, spotwarzać, urągać komuś’; *B* mówić; *Q* mówić źle; *W*, *N* bluźnić), trapić się* (Mt 8,6 βασανίζω ‘trzeć o probierczy kamień; stąd: torturować, męczyć, dręczyć, nękać, zadawać katusze, katować’; *B*, *W*, *N* być trapionym; *Q* utrapiony), uchybić* (1Tm 1,6 ἀστοχέω ‘chybiać celu, zbaczać, nie trafiać’; *G* uchybić celu; *B* ubłdzić; *Q* odstrzelić się; *W*, *N* obłdzić się), upośledzony (Hbr 4,1 ὑστερέω ‘być słabszym, ustępować; pozostawać w tyle, spóźniać się’; *B*, *N* być omylonym; *Q* pozostać; *W* że go nie masz), uprzątniony (1Kor 5,2 αἶρω ‘podnosić; brać; zabierać; usuwać; nieść’; *B*, *N* odjęt; *Q* wyjęt; *W* zniesion), usądzić* (2Kor 5,14 κρίνω ‘rozdźniać; sądzić, uważać; postanawiać; rozsądzać, sądzić, skazywać; pozywać; osądzać’; *B* postanowić; *Q* uważający; *W* uważać; *N* uważać), wyprostować się (1Tes 3,11 κατευθύνω ‘czynić prostym; torować, prowadzić prosto, prowadzić coś’; *B*, *N* wyprostować; *Q* sprawić; *W* prostować), zabawiać się (1Tm 4,15 εἶμι ‘być; istnieć, żyć’; *B* zostać; *Q* sprawować się; *W* obierać się; *N* być), zachwiany (Ap 6,13 σειώ ‘potrząsać, wstrząsać czymś; być potrząsanym, być wstrząśniętym, poruszyć się, zadrzeć’; *B*, *W*, *N* zatrząść; *Q* zatrzęsiony), zaczynać się (1P 4,17 ἄρχομαι ‘zaczynać się; mieć początek’; *B* poczynać się; *Q* począć się; *W*, *N* –), zapierać* (2Tm 2,12 ἀρνέομαι ‘zaprzeczać; zapierać się, wypierać się, wyrzekać się kogoś, czegoś’; *B*, *N* przeczyć; *Q* zaprzeczyć; *W* zaprzeczyć), zazielenić się (Flp 4,10 ἀναθάλλω ‘doprowadzić do ponownego rozkwitu; rozwijać’; *B* oświeżyć; *Q* rozkwitnąć; *W*, *N* zakwitnąć), zjadać (1Kor 11,21 προλαμβάνω ‘brać przedtem’; δεῖπνον ‘posiłek, główny posiłek; wieczerza; obiad’; *G* zjadać wieczerzę; *B* używać wieczerzy; *Q* używanie wieczerzy; *W*, *N* brać wieczerzę), zwiastowany* (1P 1,12 ἀναγγέλλω ‘donosić, oznajmiać, ujawniać coś komuś; zdawać sprawę, opowiadać o czymś’; *B*, *N* opowiedziany; *Q* opowiadać; *W* opowiedzieć się; 1P 1,25 εὐαγγελίζω ‘nieść dobrą nowinę, zwiastować dobrą nowinę, nieść radosną wieść; głosić

jako dobrą nowinę coś komuś; zwiastować, ogłaszać coś komuś; głosić ewangelię, głosić radosną nowinę o czymś'; *B, W, N przepowiedziany; Q przepowiadany*);

3) przymiotniki – *gruntowny* (Ef 2,20 *ἀκρογωνιαίος* 'znajdujący się na samym rogu, węgielny; subst.: narożnik'; *B kamień węglowy; Q kamień przedniejszy węglowy; W kamień główny węgielny; N kamień przedniejszy węgielny; G gruntowny kamień węgielny*¹⁵), *niemożny** (Hbr 10,4 *ἀδύνατος* 'niemocny; niemożliwy'; *B nie moc; Q nie być podobny; W niepodobna; N nie można jest*) *nieżywy** (1Kor 14,7 *ἄψυχος* 'nieobdarzony tchnieniem, nieobdarzony duszą, nieożywiony; o instrumentach muzycznych'; *B, W, N nie mieć dusze; Q bezduszny*), *począteczny* (Hbr 6,1 *λόγος* 'mowa, słowo, wypowiedź; nauka; obliczenie, rachunek'; *ἀρχή* 'początek; zwierzchność'; *λόγος αρχής* 'słowo początku'; *B słowo ktore dawa początek nieumiejętym; Q mowa o początku; W mowa poczynania; N początek mowy; G począteczny nauka*), *powiadomy** (Mt 22,29 *οἶδα* 'wiedzieć, znać, umieć, potrafić; rozumieć, pojmować; pamiętać; żyć w przyjaźni z kimś'; *B, W, N umieć; Q rozumieć; Rz 7,1 γινώσκω* 'poznawać, znać; rozpoznawać, uznawać; dowiedzieć się; wiedzieć; rozumieć, pojmować, zauważać; umieć'; *B uczony; Q umieć; W, N umiejący*), *rozpustny** (2P 2,7 *ἀναστροφή* 'obracanie się; stąd: sprawowanie się, postępowanie, zachowywanie się, sposób życia'; *B obcowanie bezecne; Q obcowanie plugawe; W obcowanie sprosne; N obcowanie w niepościągłości; G obcowanie rozpustne*);

4) *gorliwie** (Tt 2,14 *ζηλωτής* 'gorliwiec, zapaleniec, zagorzały zwolennik, zagorzały wyznawca, zelota, entuzjasta'; *G naśladowcy gorliwie; N, B naśladowcy; W naśladowca; Q obierający się chętlowie*); *spornie* Flp 2,3 *ἐπιθεία* 'etym.: postępowanie na sposób najemnika; stąd prawd.: przekora, kłótność; intrygowanie'; *B przez swar; Q przez poswarki; W, N przez sprzeczanie*), *szybko* Hbr 13,23 *ταχέως* 'szybko, prędko, nagle, zaraz; pochopnie, pośpiesznie'; *B, W, N rychło; Q krotko*).

Wcześniejsze badania nad leksyką *G* (Lisowski, *Sola Scriptura* 351-387) pozwalają stwierdzić, że w 16 spośród tu analizowanych 59 miejsc biblijnych, w których wzorcem translatologicznych rozwiązań leksykalnych dla Daniela Mikołajewskiego mógłby być tekst *Q*, ekwiwalenty przywołane w *G* zgodne są z ich odpowiednikami w Nowym Testamencie czeskiej *Biblii kralickiej*¹⁶.

¹⁵ Na temat genezy frazeologizmu biblijnego *kamień węgielny* i jego losów w polskich przekładach nowotestamentowych wyczerpująco pisał Stanisław Koziara (*Frazeologia* 85-87 i *Tradycyjne biblizmy* 24, 92-93, 193, 210).

¹⁶ Odtąd, pisząc o Nowym Testamencie *Biblii kralickiej* (1594), posługiwał się będą skrótem – *K*.

Są to:

drabant (Dz 23,23 δεξιόλαβος; *Q* pieszy z oszczepem; *K* drabant¹⁷)

- G* A zawoławszy dwóch niektórych z setników, rzekł: Nagotujcie dwieście żołnierzy, aby szli aż do Cezaryi, do tego siedmdziesiąt jezdnych i dwieście drabantów na trzecią godzinę w nocy.
K A zavolav dvou setníků, řekl jim: Připravte žoldněřů dvě stě, aby šli až do Cesaree, a jezdců sedmdesáte, a drabantů dvě stě k třetí hodině na noc.

*dokazać** (Łk 1,51 ποιέω; *Q* wykonać; *K* dokázati)

- G* Dokazał mocy ramieniem swoim i rozproszył pyszne w myślach serca ich.
K Dokázal moci ramenem svým, rozptýlil pyšné myšlením srdce jejich.

*gorliwie** (Tt 2,14 ζηλωτής; *G* naśladowący gorliwie; *Q* obierający się chętliwie; *K* následovný horlivě)

- G* Który dał samego siebie za nas, aby nas wykupił od wszelkiej nieprawości i oczyścił sobie samemu lud własny, gorliwie naśladowający dobrych uczynków.
K Kterýž dal sebe samého za nás, aby nás vykoupil od všeliké nepravosti, a očistil sobě samému lid zvláštní, horlivě následovný dobrých skutků.

gruntowny (Ef 2,20 ἀκρογωνιαίος; *Q* kamień przedniejszy węglowy; *G* gruntowny kamień węgielny; *K* gruntovní úhelny kámen),

- G* Zbudowani na fundamencie Apostołów i proroków, ktorego jest gruntownym węgielnym kamieniem sam Jezus Chrystus.
K Vzdělaní na základ apoštolský a prorocký, kdežto jest gruntovní úhelny kámen sám Ježíš Kristus.

*niemożny** (Hbr 10,4 αδύνατος; *Q* nie być podobny; *K* možný)

- G* Albowiem niemożne jest, aby krew wołów i kozłów miała gładzić grzechy.
K Neboť možné není, aby krev býků a kozlů shladila hříchy.

*odmowić** (Ap 10,4 λαλέω; *Q* wymowić; *K* odmluviti)

- G* A gdy odmowilo siedm gromów głosy swoje, miałem pisać; alem usłyszał głos z nieba, mówiący do mnie: Zapieczętuj to, co mowilo siedm gromów, a nie pisz tego.

¹⁷ Formy czeskie za opracowaniem *Vokabulář webový*.

K A když odmluvilo sedm hromů hlasy své, byl bych to psal. Ale slyšel jsem hlas s nebe říkající ke mně: Zapečet' to, co mluvilo sedm hromů, než nepiš toho.

potlוצony (2Kor 4,8 στενοχωρέω; *Q* *być przywiqzany*; *K* *potlačen*)

G Gdy zewsząd uciśnieni bywamy, ale nie bywamy potlוצeni; powątpiewamy, ale nie zwątpimy.

K Myť se všech stran úzkost máme, ale nebýváme cele potlačeni; v divných jsme nesnadnostech, ale nebýváme v tom pohlceni.

*powiadomy** (Rz 7,1 γινώσκω; *Q* *umieć*; *K* *povědomý*)

G Azaž nie wiecie, bracia! (bo powiadomym zakonu mowię), iż zakon panuje nad człowiekiem, poki żyje?

K Zdaliž nevíte, bratři, (nebo povědomým Zákona mluvím) že Zákon panuje nad člověkem, dokudž živ jest člověk?

*rozgłoszony** (Łk 1,65 διαλαλέω; *Q* *rozslawiony*; *K* *rozhlásán*)

G I przyszedł strach na wszystkie sąsiady ich, i po wszystkiej górnej krainie Judzkiej rozgłoszone są wszystkie te słowa.

K Tedy přišla bázeň na všechny sousedy jejich, a po všech horách Judských rozhlásána jsou všechna ta slova.

rozplýnác się (2P 3,11 λύω; *Q* *roztajác*; *K* *rozplynouti se*)

G Ponieważ się tedy to wszystko ma rozplýnác, jakimiz wy macie być w świętych obcowaniach i pobożnościach.

K Poněvadž tedy to všechno má se rozplynouti, jací pak vy býti máte v svatých obcováních a v zbožnosti.

*trapić się** (Mt 8,6 βασανίζω; *Q* *utrapiony*; *K* *trápiti se*)

G I mowiąc: Panie! sluga moj leży w domu powietrzem ruszony, i ciężko się trapi.

K A řka: Pane, služebník můj leží doma šlakem poražený, velmi se trápě.

wykupienie (Ef 1,14 ἀπολύτρωσις; *Q* *okup nabytej wolności*; *K* *vykoupení*)

G Który jest zadatkem dziedzictwa naszego na wykupienie nabytej własności, ku chwale slawy jeho.

K Kterýž jest závdavek dědictví našeho, na vykoupení toho, což jím dobyto jest, k chvále slávy jeho.

zaczynać się (1P 4,17 ἀρχομαι; *Q* *począć się*; *K* *začínáti se*)

- G* Albowiem czas jest, aby się sąd począł od domu Bożego. A ponieważ najprzód zaczyna się od nas, jakież będzie koniec tych, co są nieposłuszni Ewangelii Bożej?
- K* Neboť jest čas, aby se začal soud od domu Božího. A poněvadž nejprv začíná se od nás, jakýž bude konec těch, kteříž nejsou povolni evangelium Božímu?

*zapierać** (2Tm 2,12 ἀρνέομαι; *Q* *zaprzeć się*; *K* *zapíráti*)

- G* Jeśli cierpimy, z nim też krolować będziemy; jeśli go zapieramy, i on się nas zaprze.
- K* A trpíme-liť, budeme také spolu s ním kralovati; pakli ho zapíráme, i onť nás zapře.

*zwiastowany** (1P 1,12 ἀναγγέλλω; *Q* *opowiadać*; *K* *zvěstován*; 1P 1,25 εὐαγγελίζω; *Q* *przepowiadany*; *K* *zvěstován*)

1P 1,12

- G* Ktorem objawione jest, iż nie samym sobie, ale nam tem usługiwali, co wam teraz zwiastowano przez tych, którzy wam kazali Ewangeliję przez Ducha Świętego z nieba zesłanego, na które rzeczy pragną patrzeć Aniołowie.
- K* Kterýmž zjeveno jest, že ne sobě, ale nám tím přisluhovali, což jest vám nyní zvěstováno skrze ty, kteříž vám kázali evangelium, v Duchu svatém seslaném s nebe, na kteréžto věci žádostivi jsou andělé patřiti.

1P 1,25

- G* Ale słowo Pańskie trwa na wieki. A toć jest słowo, które wam jest zwiastowane.
- K* Ale slovo Páně zůstává na věky. Tototť pak jest to slovo, kteréž zvěstováno jest vám.

Daniel Mikołajewski, poszukując możliwie najbardziej adekwatnych polskich ekwiwalentów greckich leksemów podstawy przekładu, zapewne sięgał także do innych wcześniejszych polskich renesansowych translacji. W wypadku prac nad tekstem *N* redaktorzy dysponowali na pewno przekładami Szymona Budnego i Marcina Czechowica, o czym wspominają w *Przemowie do łaskawego Czytelnika*, poprzedzającej tekst *Nowego Testamentu gdańskiego* (1606):

Do czegośmy też innych tłumaczów przekładu jako Wujka, Budnego i Czechowica, gdzie się jaka różność w tekście dawnym polskim pokazała, użyć nie zaniechali. Z tą jednak ochroną, żebyśmy wszędy za sznur a prawidło grecki autentyczny mieli, którym językiem, jako to wszystkim wiadomo, księgi Nowego Testamentu

od ewangelistów i apostołów pańskich napisane i Kościołowi Bożemu podane są
(*Nowy Testament gdański 2r*).

Tymi przekładami zapewne dysponował także Daniel Mikołajewski, pracując nad *Biblią gdańską*. Dlatego wykluczyć nie można, że przynajmniej niektóre z przywołanych w *G* w badanych tu miejscach biblijnych polskie podstawienia mogły zostać przejęte z któregoś z tych dwu translacji, powstałych w tradycji antytrynitarnej. Zagadnienie to niebędące przedmiotem tej analizy, zasługuje na odrębne opracowanie.

W wypadku pozostałych 23 miejsc biblijnych spośród tych 82, w których podstawienia leksykalne przywołane w tekście *Q* są nietożsame z ich odpowiednikami w tekście *W*, a także w tekstach *B* i *N*, przywołane w *G* ekwiwalenty leksemów greckiej podstawy zdają się dowodzić, że źródłem rozstrzygnięć w zakresie doboru podstawień leksykalnych, jakich dokonywał Daniel Mikołajewski, mógł być tekst *Q*. Taką zależność wykazują 22 leksemy:

1) rzeczowniki

bękart (Hbr 12,8 *vóθος* ‘zrodzony z nieprawego łoża, nieślubny, bękart’;
B dziecko złego łoża; W złe łoża; N nieczyste łoża)

Q A jeśli jesteście bez karania, którego stali się wszyscy uczestnikami, tedyście bękartami, a nie synami.

G A jeśli jesteście bez karania, którego wszyscy są uczestnikami, tedy jesteście bękartami, a nie synami.

B A jeśli jesteście bez karania, którego wszyscy są uczestnikami, już złego łoża dziećmi jesteście, a nie synami.

W A jeśli jesteście bez karania, którego stali się wszyscy uczestnikami, tedyście złego łoża, a nie synami.

N A jeśli jesteście bez karania, którego stali się wszyscy uczestnikami, tedyście nieczystego łoża jesteście, a nie synami.

*lepianka*¹⁸ (Rz 9,20 *πλάσμα* ‘rzecz utworzona, rzecz uformowana, twór’;
B rzecz ulepiona; W, N rzecz lepiona)

Q O człowiecze, co ty jest, który się spierasz z Bogiem? Zali lepianka rzecze lepiarzowi: Przecześ mię tak uczynił?

G I owszem, o człowiecze! Ktożeś ty jest, który spor wiedziesz z Bogiem? Izali lepianka rzecze lepiarzowi: Przecześ mię tak uczynił?

B I owszem, o człowiecze! Ktożeś ty jest, który odpowiesz naprzeciwko Bogu? Zali rzecz ulepiona powie temu, który ją ulepił: Przecześ mię tak uczynił?

¹⁸ W tekście *Q* występuje forma *lepianka*, którą *Słownik polszczyzny XVI wieku* uznaje za wariant hasła *lepianka*.

- W* O człowiecze, coś ty jest, który odpowiadasz Bogu? Zali rzecz lepiona mowi temu, który ją ulepił: Przeczżeś mię tak uczynił?
N I owszem, o człowiecze, ktożeś ty jest, który odpowiadasz na przeciwko Bogu? Zali rzecz lepiona rzecze temu, który ją ulepił: Przeczżeś mię tak uczynił?

nagana[#] (1Tm 6,14 *ἀνεπίληπτος* ‘niemożliwy do zaatakowania; nienaganny’; *B, N naganienie; W nienaganiony*; Tt 1,6 *ἀνέγκλητος* ‘będący niemożliwym do objawienia; nienaganny’; *B przygana; W wina; N naganienie*)

1Tm 6,14

- Q* Abyś zachował *to* rozkazanie bez zmayı, bez nagany aż do przyścia Pana naszego Jezusa Chrystusa.
G Abyś zachował *to* przykazanie, będąc bez zmayı, bez nagany, aż do objawienia Pana naszego, Jezusa Chrystusa.
B Abyś zachował *ty* rozkazania, będąc bez zmayı i naganienia, aż do onego znacznego przyścia Pana naszego, Jezusa Chrystusa.
N Abyś zachował rozkazanie bez zmayı, bez naganienia aż do przyścia znacznego Pana naszego Jezusa Chrystusa.
W Abyś zachował rozkazanie bez zmayı nienaganione aż do przyścia Pana naszego Jezusa Chrystusa.

Tt 1,6

- Q* Jeśli kto jest bez nagany, mąż jednej żony, syny wierne mający, nieobwinowane w zbytku, albo niepoddane.
G Jeśli kto jest bez nagany, mąż jednej żony, dzieci wierne mający, które by nie mogły być obwinione w zbytku, albo niepoddane rządowi.
B Jeśli kto jest krom naganienia, mąż jednej żony, dzieci wierne mając, nieobwinowane w zbytku, albo nieposłuszne.
W Jeśli kto jest bez winy, mąż jednej żony, syny wierne mający, nieobwinowane w zbytku, albo niepoddane.
N Jeśli kto jest krom naganienia, mąż jednej żony, dzieci wierne mający, nieobwinowane w zbytku albo niepoddane rządowi.

niepożytek (Hbr 7,18 *ἀνωφελής* ‘bezpomocny, bezużyteczny; szkodliwy’; *B niepożyteczny; W, N niepożyteczność*)

- Q* Odrzucenie iście staje się przeszłego przykazania: dla słabości niepożytku jego.
G Bo się stało zniesienie onego przyszłego przykazania dla słabości jego i niepożytku.
B Bo rozkazanie przeszłe bywa zniszczone dla tego, iż żadnej mocy nie ma, a jest niepożyteczne.
W Odrzucenie iście staje się przeszłego przykazania: dla słabości jego i niepożyteczności.
N Bo odrzucenie staje się przeszłego przykazania dla słabości jego i niepożyteczności.

pokład (2Tm 1,14 *παραθήκη* ‘rzecz powierzona komuś, depozyt’; *B, W rzecz powierzona; N skład*)

- Q* Strzeż pokładu dobrego przez Ducha Ś., który w nas mieszka.
- G* Strzeż dobrego pokładu przez Ducha Świętego, który w nas mieszka.
- B* Zaczę rzecz powierzoną zachowaj przez Ducha świętego, który w nas mieszka.
- W* Strzeż dobrej rzeczy zwierzanej przez Ducha ś., który w nas mieszka.
- N* Strzeż składu dobrego przez Ducha Świętego, który w nas mieszka.

przychylność (1Tm 5,21 *προσκλισις* ‘faworyzowanie’; *B, W, N przychylić się*)

- Q* Oświadczam się przed Bogiem i Christusem Jezusem i anioły wybranymi, abys tego strzegł oprócz ubliżania, nic nie czyniąc z przychylności ku której stronie.
- G* Oświadczam się przed Bogiem i Panem Jezusem Chrystusem, i przed Anioły wybranymi, abys tych rzeczy przestrzegał, w osobach nie brakując, nic nie czyniąc z przychylności.
- B* Oświadczam się przed Bogiem i Panem Jezu Krystem i anioły wybranymi, abys ty rzeczy zachował, nie przekładając jednego nad drugiego, nie czyniąc nic przychylając się ku której stronie
- W* Oświadczam się przed Bogiem i Chrystusem Jezusem i anioły wybranymi, abys tego strzegł bez ubliżania, nic nie czyniąc, przychylając się do drugiej strony.
- N* Oświadczam się przed Bogiem i Panem Jezusem Chrystusem, i anioły wybranymi, abys tego strzegł bez skwapliwego sądu, nic nie czyniąc, przychylając się ku drugiej stronie.

siniłość (1P 2,24 *μώλωψ* ‘śląd uderzenia, rana, siniiec, pręga’; *B raz siniąły; W, N siność*)

- Q* Który sam na ciełe swym grzechy nasze nosił na drzewie, abyśmy umarwszy grzechom, żyli sprawiedliwości, którego siniłością jesteście uleczeni.
- G* Który grzechy nasze na ciełe swoim zaniósł na drzewo, abyśmy obumarłszy grzechom sprawiedliwości żyli, którego sinością uzdrowieni jesteście.
- B* Który grzechy nasze nosił w ciełe swoim na drzewie, abyśmy będąc umarłymi grzechom w sprawiedliwości żyli, którego siniąłymi razy uzdrowieni jesteście.
- W* Który sam na ciełe swem grzechy nasze nosił na drzewie, abyśmy umarwszy grzechom, żyli sprawiedliwości, którego sinością jesteście uleczeni.
- N* Który sam na ciełe swym grzechy nasze nosił na drzewie, abyśmy obumarłszy grzechom, sprawiedliwości żyli, którego sinością uleczeni jesteście.

walanie się (2P 2,22 *κύλισμα* ‘tarzanie się’; *κλισμος βορβορου* ‘kałuża błota; tarzanie się w błocie’; *Q, G walanie się w błocie; B, W, N kałuża błota*)

- Q* Abowiem się im przydało wedle prawdziwej przypowieści: Pies, który się wrocził do zrzucenia swego, i świnia umyta do walania się w błocie.

- G* Aleć się im przydało według onej prawdziwej przypowieści: Pies wrocil się do zwracania swego, a świnia umyta do walania się w błocie.
- B* Ale się im przydało, co prawdziwą przypowieścią pospolicie mawiają: Pies wrocil się do zmiciska swego i świnia umyta do kałuże błota.
- W* Abowiem się im przydało ono prawdziwej przypowieści: Pies, który się wrocil do zwrocenia swego, i świnia umyta do kałuże błota.
- N* Aleć się im przydało wedle prawdziwej przypowieści: Pies wrocil się do zwrocenia swego i świnia umyta do kałuże błota.

wspomożenie (Dz 11,29 *διακονία* ‘służenie komuś, czemuś; pomaganie, służba, usługa; posługa; posługiwanie; pomoc materialna; urząd diakona’;
B, N ratunk; W posługowanie)

- Q* A uczniowie, jako kto miał, postanowili każdy posłać na wspomozenie braciej, którzy mieszkali w Judzkiej Ziemi.
- G* Tedy uczniowie, każdy z nich według przemożenia swego, postanowili posłać na wspomozenie braci, którzy mieszkali w Judzkiej Ziemi.
- B* A tak wszyscy zwolennicy, jako który mógł wystarczyć, postanowili posłać nieco na ratunek braciej, którzy mieszkali w Żydostwie.
- N* A z uczniow, jako który przemogł, postanowili z nich wysłać na ratunek braciej, którzy mieszkali w judzkiej ziemi.
- W* A uczniowie, jako kto miał, postanowili każdy posłać na posługowanie braciej, którzy mieszkali w Żydowskiej Ziemi.

*wstręt** (1Kor 9,12 *ἐγκοπή* ‘przeszkoda, zawada’; *B nie zamieszkać; W nie dać przeszkody; N omieszkania nie podali*)

- Q* Jeśli inszy *tej* wolności nad wami używają, czemuż nie raczej my? Lecześmy *tej* wolności nie używali, ale wszystko znaszamy, abyśmy jakiego wstrętu Ewangelijej Chrystusowej nie dali.
- G* Jeźliż insi *tej* wolności nad wami używają, czemuż nie raczej my? A wszakżeśmy *tej* wolności nie używali, ale wszystko znaszamy, abyśmy jakiego wstrętu Ewangelijej Chrystusowej nie uczynili.
- B* Jesliż inszy *tej* mocy nad wami używają, czemuż nie więcej my? A wždyśmy *tej* mocy nie używali, ale wszystkie rzeczy cierpiemy, abychmy nic nie zamieszkałi Ewangelijej Krystusowej.
- W* Jeśli inszy *mocy* nad wami są uczestnikami, czemu nie raczej my? Lecześmy *tej* *mocy* nie używali, ale wszystko znaszamy, abyśmy jakiej przeszkody Ewangelijej Chrystusowej nie dali.
- N* Jeźliż inszy *tej* *mocej* nad wami używają, czemuż nie raczy my? Wszakżeśmy *tej* *wolności* nie używali, ale wszystko z nami, abyśmy ktorego omieszkania Ewangelijej Chrystusowej z siebie nie podali.

załatanie (Mt 9,16 *πλήρωμα* ‘wypełnienie, napełnienie; uzupełnienie, dopełnienie; pełnia, całkowitość; doskonałość, całość; pełność, obfitość’; *B, W płat; N wypełnienie*)

- Q* A żaden nie wprawuje płata grubego sukna w wiotczą szatę. Abowiem ono załatanie obrywa nieco od szaty, i zstawa się gorsze przedarcie.
G A żaden nie wprawuje łąty sukna nowego w szatę wiotczą, abowiem ono załatanie ujmuje nieco od szaty, i stawa się gorsze rozdarcie.
B A teści nikt nie wpuszcza płata nowo uczynionego sukna w wiotczą szatę, abowiem on płat jej ujmuje nieco z szaty i stawa się gorsze przedarcie.
W A teści nikt nie wpuszcza płata nowo uczynionego sukna w wiotczą szatę, abowiem on płat jej ujmuje nieco z szaty i stawa się gorsze przedarcie.
N A żaden nie wprawuje łąty sukna niefolowanego w wiotczą szatę, abowiem ono wypełnienie ujmuje nieco od szaty i stawa się gorsze przedarcie.

2) czasowniki

okraszony (Kol 4,6 *ἀρτύω* ‘przyprawiać coś czymś’; *B ozdobić; W posolony; N przyprawiony*)

- Q* Mowa wasza niech zawsze będzie przyjemna, solą okraszona, abyście widzieli, jako macie każdemu z osobna odpowiedzieć.
G Mowa wasza niech zawsze będzie przyjemna, solą okraszona, abyście widzieli, jakobyście każdemu z osobna odpowiedzieć mieli.
B Mowa wasza niechaj będzie zawsze z łaską ozdobiona solą, abyście wiedzieli, jako macie każdemu odpowiedzieć.
W Mowa wasza zawsze w przyjemności niech będzie solą posolona, abyście widzieli jako macie każdemu odpowiedzieć.
N Mowa wasza niech zawsze będzie przyjemna, solą przyprawiona, abyście widzieli, jako macie każdemu z osobna odpowiedzieć.

*przemyślać** (Dz 4,25 *μελετάω* ‘pielęgnować coś, troszczyć się o coś, pilnie zajmować się czymś; zastanawiać się nad czymś, martwić się czymś’; *B, N zmyślać; W rozmyślać*)

- Q* Któryś Duchem świętym przez usta ojca naszego Dawida sługi twego powiedział: Przeczże się narody zburzyły, a ludzie próżne rzeczy przemyślali?
G Któryś Duchem Świętym przez usta Dawida, sługi swego, powiedział: Przeczże się zburzyli narodowie, a ludzie próżne rzeczy przemyślali?
B Któryś przez usta Dawida, sługi swego, powiedział: Przeczże wzburzyli pogani, a narodowie zmyślali rzeczy próżne?
N Któryś Duchem Świętym przez usta Dawida sługi swego powiedział: Przeczże się narody zburzyły, a ludzie próżne rzeczy zmyślali?
W Któryś Duchem świętym przez usta ojca naszego Dawida sługi twego powiedział: Czemu się narody wzburzyły, a ludzie próżne rzeczy rozmyślali?

przerywać się (1P 3,7 ἐγκόπτω ‘przeszkadzać komuś, stawiać przeszkodę; doznawać przeszkód’; *B* być przekazanym; *W* przeszkadzać się; *N* być przeszkadzającym)

- Q* Także mężowie, mieszkając z nimi wedle umiejętności, wyrządzając uczciwość jako słabszemu naczyniu niewieściemu, jako też spólnym dziedziczkam łaski żywota, aby się nie przerywały modlitwy wasze.
- G* Także i wy, mężowie! mieszkajcie z nimi umiejętnie, a jako mdlejszemu naczyniu niewieściemu oddawajcie uczciwość, jako też spółdziedzicom łaski żywota, aby się modlitwy wasze nie przerywały.
- B* Także mężowie niech z nimi mieszkają, jako należy rozumnym, wyrządzając cześć niewieście, jako naczyniu mdlejszemu, i jako społeczni dziedzicy łaski żywota, aby modlitwy wasze nie były przekazane.
- W* Także mężowie, spółmieszkając wedle umiejętności, jako słabszemu naczyniu niewieściemu, wyrządzając uczciwość, jako też spólnym dziedziczkami łaski żywota, aby się nie przeszkadzało modlitwam waszym.
- N* Także mężowie niech z nimi mieszkają wedle umiejętności, wyrządzając cześć jako mdlejszemu naczyniu niewieściemu, jako też spółdziedzicy łaski żywota, aby modlitwy wasze nie były przeszkadzane.

*rozpuszczać** (Mt 23,5 μεγαλύνω ‘czynić wielkim, zwiększać; wzrastać; wynosić, uwielbiać, słać, chwalić’; *B*, *N* przedłużać; *W* czynić większym)

- Q* A wszystkie sprawy swe czynią, aby byli widziani od ludzi. Abowiem rozszerzają bramy swe i rozpuszczają kraje.
- G* A wszystkie uczynki swoje czynią, aby byli widziani od ludzi, i rozszerzają bramy swoje, i rozpuszczają podołki płaszczow swoich.
- B* Owszem wszystkie sprawy swe czynią, aby byli widzeni od ludzi, abowiem rozszerzają bramy swe popisane i przedłużają podołki płaszczow swoich.
- W* A wszystkie sprawy swe czynią, aby byli widziani od ludzi. Abowiem rozszerzają bramy swe, i większe czynią kraje.
- N* A wszystkie sprawy swe czynią, aby byli widziani od ludzi i rozszerzają bramy swe i przedłużają padołki płaszczow swoich.

wymyślony (2P 1,16 σοφίζω ‘nauczać mądrości, czynić mądrym, pouczać kogoś; pass. być wyrozumowanym, być wymyślonym’; *B* zmyślony; *W* misterny; *N* ozdobić mądrością);

- Q* Abowiem oznajmiłszy wam moc i przyscie Pana naszego, niewiedzeni baśniami misternie wymyślonymi, ale przypatrzwszy się sami wielmożności jego.
- G* Albowiem nie baśni jakich misternie wymyślonych naśladowując, uczyniliśmy wam znajomą Pana naszego, Jezusa Chrystusa, moc i przyście, ale jako ci, którzyśmy oczami naszemi widzieli wielmożność jego.
- B* Abowiem nie oznajmiłszy wam mocy i przyścia Pana naszego, Jezu Krysta, bawiąc się baśniami zmyślonymi, ale oglądawszy oczyma naszymi majestat jego.

W Abowiem oznajmiliśmy wam moc i obecność Pana naszego, niewiedzeni baśniami misternymi, ale przypatrzwszy się sami wielmożności jego.

3) przymiotniki

*hojny** (Rz 15,29 *πλήρωμα* ‘wypełnienie, napełnienie; uzupełnienie, dopełnienie; pełnia, całkowitość; doskonałość, całość; pełność, obfitość’; *B, N uzupełny; W obfitość*)

- Q* A wiem, iż przyszedzysy do was, z hojnym błogosławieństwem Christusowym przyjdę.
G A wiem, iż gdy przyjdę do was, z hojnym błogosławieństwem Ewangelii Chrystusowej przyjdę.
B A wiemci, iż gdy do was przyjdę, z zupełnym błogosławieństwem Ewangeliej Krystusowej przyjdę.
N A wiem, iż gdy do was przyjdę z zupełnym błogosławieństwem Ewangeliej Chrystusowej przyjdę.
W A wiem, iż przyszedzysy do was, w obfityści błogosławieństwa Ewangeliej Chrystusowej przyjdę.

niesposobny (Tt 1,16 *ἀδόκιμος* ‘niezdalny do przyjęcia; nieposiadający próby, niewypróbowany; stąd: bezwartościowy’; *B godzić się; W nikczemny; N niedoświadczony*)

- Q* Wyznawając, iż Boga znają, lecz się uczynkami zapierają, będąc obrzydłymi i nieposłusznymi, a do każdego uczynku dobrego niesposobnymi.
G Udawają, że Boga znają, ale uczynkami swemi tego się zapierają, będąc obrzydłymi i nieposłusznymi, a do wszelkiego dobrego uczynku niesposobnymi.
B Wyznawając, iż Boga znają, ale przą się go uczynkami, gdyż są obrzydłymi i nieposłusznymi, i którzy się na żaden uczynek dobry nie godzą.
W Wyznawają iż Boga znają, lecz się uczynkami zapierają, będąc obrzydłymi i trudnymi do wierzenia, a do każdego uczynku dobrego nikczemnymi.
N Wyznawając, iż Boga znają, ale się uczynkami przą, będąc obrzydłymi i nieposłusznymi, a w żadnym dobrym uczynku niedoświadczonymi.

sternikowy (Jk 3,4 *εὐθύνω* ‘prowadzić prosto; prostować; subst.: sternik’; *B sprawca; W, N sterujący*)

- Q* Oto i okręty tak wielkie będąc, i gdy je srogie wiatry pędzą, jednak obracane bywają od malutkiego steru, gdzie jedno jest wola sternikowa.
G Oto i okręty, choć tak wielkie są i tęgiemi wiatrami pędzone bywają, wszak i najmniejszym sterem bywają kierowane, gdziekolwiek jest wola sternikowa.
B Oto też okręty, choć tak wielkie są i od wiatrow gwałtownych pędzone bywają, maluczki rudel obraca, gdziekolwiek chce chuć sprawce.
W Oto i okręty wielkie będąc, i gdy je srogie wiatry pędzą, obracane bywają od malutkiego steru, gdzie wola sterującego zechce.

N Oto i okręty, choć tak wielkie są, choć je srogie wiatry pędzą, obracane bywają od maluczkiego styru, gdzie wola styrującego zachce.

wystawny (Kol 2,4 *πιθανολογία* ‘mówienie w sposób przekonujący, sugestywny; biegłość sugestywnego mówienia’; *Q, G mowa wystawna; B słowo łagodne; W wyniosłość mowy; N mowa dowodna*)

Q A toć powiedam, aby was nikt nie podchodził przez wystawną mowę.

G A toć mówię, aby was nikt fałszywymi dowodami nie oszukał przez wystawną mowę.

B A toć powiedam, iżby nikt was nie oszukawał łagodnymi słowy.

W A to powiadam, aby was nikt nie podszedł przez wyniosłość mowy.

N A toć mówię, aby kto was nie podchodził przez dowodną mowę.

zbyteczny (1P 4,4 *ἀνάχυσις* ‘dosł. wylew, rozlew; obrazowo o przewalającej się rzece rozwiązłości’; *B zbytek; W, N zbyteczność*)

Q Zaczynam dziwić się, iż wy nie schadzacie się z nimi ku tejże zbytecznej rozpustności, złorzeczając.

G Przetoż, że się wy z nimi nie schadzacie na taką zbyteczną rozpustę, zda się im rzeczą obcą i bluźnią to.

B A to się im zda coś obcego, iż wy nie biegacie z nimi ku temuż niemiernemu zbytłkowi i bluźniąc.

W W czym dziwią się, iż wy nie zbiegacie się ku temuż zbyteczności zamieszaniu, bluźniąc.

N W czym mają sobie za rzecz obcą, iż wy nie zbiegacie się z nimi ku temuż zbyteczności zamieszaniu, bluźniąc.

4) przysłówki

bezwinnie 1P 2,19 *ἀδίκως* ‘wbrew sprawiedliwości, niesłusznie’; *B niesłusznie; W, N niesprawiedliwie*)

Q Bo to jest łaska, jeśli kto dla sumnienia Bożego odnosi frasunku, cierpiąc bezwinnie.

G Boć to jest łaska, jeśli kto dla sumnienia Bożego ponosi frasunki, cierpiąc bezwinnie.

B Abowiem to jest rzecz wdzięczna, jeśli kto dla sumnienia Bożego cierpi frasunki, będąc niesłusznie utrapiony.

W Bo to jest łaska, jeśli kto dla sumnienia Bożego odnosi frasunku, cierpiąc niesprawiedliwie.

N Boć to jest łaska, jeśli kto dla sumnienia Bożego odnosi frasunki, cierpiąc niesprawiedliwie.

Przytoczmy raz jeszcze wartości liczbowe – na leksykę swoistą tekstu *G*, uznaną za taką zgodnie z przyjętymi tu założeniami, składa się 338 haseł, które łącznie zostały użyte w tym przekładzie 522 razy. 260 spośród haseł, użytych w tekście *G* 440 razy, to podstawienia leksykalne przywołane w tekście *Q*, które są tożsame z ich odpowiednikami bądź w tekście *W*, bądź w tekście *B*, bądź w tekście *N* albo też w dwu lub trzech z tych tekstów jednocześnie. Jako takie zostały wykluczone z analizy, bowiem leksyka swoista tekstu *G* to leksemy niepoświadczone w leksykonach *B*, *W* i *N*. Natomiast w 82 miejscach biblijnych podstawienia leksykalne przywołane w tekście *Q* nie są tożsame z ich odpowiednikami w tekstach *B*, *W* i *N*. W sumie takich leksemów jest 78. Leksemy tekstu *Q* w tym wypadku mogły zatem być wzorcem dla wyborów leksykalnych, jakich dokonywał Daniel Mikołajewski, opracowujący tekst *G*. Jednak, jak wskazują wyniki analizy, tylko w przypadku 22 leksemów (co stanowi 6,5% wszystkich leksemów swoistych *G* oraz 28,2% leksemów swoistych *G*, będących potencjalnie wzorcem dla rozwiązań translacyjnych Daniela Mikołajewskiego), które wystąpiły w 23 miejscach biblijnych tekstu *G* (co stanowi 4,4% wszystkich użyć leksemów swoistych *G* oraz 28% użyć leksemów swoistych *G*, będących potencjalnie wzorcem dla rozwiązań translacyjnych Daniela Mikołajewskiego), można wnosić, że zostały przejęte do przekładu gdańskiego z tekstu *Q*, pierwszej redakcji Nowego Testamentu Jakuba Wujka. Natomiast w 59 miejscach biblijnych tekstu, w których wystąpiło 56 leksemów swoistych tekstu *G*, Daniel Mikołajewski wprowadza podstawienia leksykalne niezależne od tekstu *Q*. W wypadku 16 leksemów tej grupy leksyki swoistej *G*, które poświadczone są w 16 miejscach biblijnych, ekwiwalenty tekstu *G* wskazują na relację filiacyjną z czeskim tekstem *K* jako wzorcem dla rozwiązań leksykalnych zastosowanych w tekście gdańskim.

By móc ocenić w pełni siłę oddziaływania wzorca leksykalnego tekstu *Q* na tekst redagowany przez Daniela Mikołajewskiego należałoby zbadać pod tym względem ponadto leksykę charakterystyczną¹⁹, po pierwsze dla tekstów: 1. *G* i *N*; 2. *G* i *B*; 3. *G*, *B* i *N*, co dowiodłoby ewentualnego wpływu tekstu *Q* jako wzorca podtrzymującego wybory leksykalne Daniela Mikołajewskiego; po drugie, leksykę charakterystyczną dla tekstów: 1. *G* i *W*; 2. *G*, *N* i *W*; 3. *G*, *B* i *W*, co pozwoliłoby na ocenę, w ilu przypadkach Daniel Mikołajewski w swoich pracach redakcyjnych podtrzymał wzorce utrwalone

¹⁹ Przez leksykę charakterystyczną rozumiem tę część leksykonu *G*, która jest poświadczona jeszcze w jednym lub w jeszcze w dwu z trzech zestawianych z leksykonem *G* leksykonów renesansowych przekładów Nowego Testamentu, to jest *B*, *W*, *N*.

m.in. w tekście *W*, rezygnując z tych ekwiwalentów zaświadczonych w tekście *Q*, które jako nietożsame z ich odpowiednikami w tekście *W* mogły być alternatywnym wzorcem leksykalnym dla tekstu *G*. Tego typu analiza uwzględniająca także inne wcześniejsze przekłady, jak choćby Szymona Budnego i Marcina Czechowica jako wzorce ewentualnych rozwiązań leksykalnych przyjętych przez Daniela Mikołajewskiego, wykracza poza ramy tego opracowania.

Tymczasem jednak możemy stwierdzić, że w zakresie leksyki swoistej *G*, jak wykazała prezentowana analiza, ewentualna zależność filiacyjna ewangelickiego Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej* (1632) od katolickiego *Nowego Testamentu* Jakuba Wujka (1593) jest wprawdzie niewielka, ale w świetle przytoczonych danych empirycznych prawdopodobna.

BIBLIOGRAFIA

Teksty źródłowe (układ chronologiczny)

1550 – *Textus Receptus*

Novum Testamentum Graece. Ed. Robert Stephanus (Estienne), Robert Estienne, 1550, 15 września 2018, <https://biblehub.com/tr/matthew/1.htm>. Dostęp 15.09.2019.

Grecko-polski Nowy Testament. Wydanie interlinearne z kodami gramatycznymi. Tłum. Remigiusz Popowski, Michał Wojciechowski, Vocatio, 1995.

1563 – *Biblia brzeska*, skrót: *B*

Brester Bibel 1563, Rothe, red. Hans and Friedrich Scholz, t. 1-2. Ferdinand Schöningh, 2001.

1593 – *Nowy Testament Biblii kralickiej*, skrót: *K*

Nový Zákon. Tłum. Jan Blahoslav i Jan Němčanský, [brak danych], 1593, https://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10861207_00001.html. Dostęp 15.09.2019.

1593 – *Nowy Testament* Jakuba Wujka, skrót: *Q*

Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa, znowu z łacińskiego i greckiego na polskie wiernie a szczyrze przełożony [...]. Tłum. Jakub Wujek, Oficyna Wydawnicza: Andrzej Piotrkowczyk, 1593.

1599 – *Biblia* Jakuba Wujka, skrót: *W*

Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu, według łacińskiego przekładu starego, w Kościele powszechnym przyjętego, na polski język znowu z pilnością przełożone, z dokładaniem tekstu żydowskiego i greckiego i z wykładaniem katolickim trudniejszych miejsc do obrony wiary świętej powszechnej przeciw kacerztwom tych czasow należących [...]. Tłum. Jakub Wujek, Drukarnia Łazarzowa: Jan Januszowski, 1599.

1606 – *Nowy Testament gdański*, skrót: *N*

Nowy Testament Pana Naszego Jezusa Chrystusa z greckiego na polski język z pilnością przełożony. A teraz znowu przejrzany i z dozwoleń Starszych wydany, red. Daniel Mikołajewski, Teofil Turnowski, Wdowa po Guilhelmie Guilmothanie, 1606.

1632 – *Biblia gdańska*, skrót: *G*

Biblia Święta, to jest księgi Starego i Nowego Przymierza z żydowskiego i greckiego języka na polskie pilnie i wiernie przetłumaczone. Tłum. Daniel Mikołajewski, Oficyna Andrzeja Hünefelda, 1632.

Słowniki

Popowski, Remigiusz. *Wielki słownik grecko-polski Nowego Testamentu. Wydanie z pełną lokalizacją greckich hasel, kluczem polsko-greckim oraz indeksem form czasownikowych*. Vocatio, 1995.

Słownik polszczyzny XVI wieku, t. 1-37. Red. Maria Renata Mayenowa i in., Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1966-2016.

Vokabulář webový. Webové hnízdo pramenů k poznání historické češtiny. Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, <https://vokabular.ujc.cas.cz/>. Dostęp 15.09.2019.

Opracowania

Czerniatowicz, Janina. *Niektóre problemy naukowe grecoistyki w pracach biblistów polskich XVI i XVII wieku*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969.

Frick, David. *Polish Sacred Philology in the Reformation and the Counter-Reformation. Chapters in the History of the Controversies (1551-1632)*. University of California Press, 1988.

Frick, David. „The Brest Bible of 1563: Translators, Sponsors, Readers. Die Brester Bibel. Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung”. *Brester Bibel 1563*, t. 2: *Księgi Nowego Testamentu. Kommentare*, red. Hans Rothe and Friedrich Scholtz, Ferdinand Schöningh, 2001, ss. 1661-1703.

Kępką, Izabela. „Biblia gdańska – rewizja Biblii brzeskiej czy nowy przekład?”. *Rocznik Gdański*, nr 14, 2004, ss. 113-123.

Kossowska, Maria. *Biblia w języku polskim*, t. 1. Księgarnia Świętego Wojciecha, 1968.

Kossowska, Maria. *Biblia w języku polskim*, t. 2. Księgarnia Świętego Wojciecha, 1969.

Koziara, Stanisław. *Frazeologia biblijna w języku polskim*. Akademia Pedagogiczna im. Komisji Edukacji Narodowej. Wydawnictwo Naukowe, 2001.

Koziara, Stanisław. *Tradycyjne biblizmy a nowe polskie przekłady Pisma Świętego*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2009.

Kwilecka, Irena. „Die Brester Bibel. Kulturgeschichtliche und sprachliche Fragen der Übersetzung”. *Brester Bibel 1563*, t. 2: *Księgi Nowego Testamentu. Kommentare*, red. Hans Rothe and Friedrich Scholz, Ferdinand Schöningh, 2001, ss. 1485-1660.

Kwilecka, Irena. *Studia nad staropolskimi przekładami Biblii*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza: Wydział Teologiczny. Polska Akademia Nauk: Wydział Sławistyczny, 2003.

Lisowski, Tomasz. *Sola Scriptura. Leksyka Nowego Testamentu Biblii gdańskiej (1632) na tle porównawczym. Ujęcie kwantytatywno-dystrybucyjne*. Wydawnictwo Rys, 2010.

Lisowski, Tomasz. „The lexis of the New Testament in the Brest Bible (1563) as compared to select subsequent Renaissance translations of the Bible into Polish. The possible filiational relation with respect to lexis”. *East European & Balkan Studies*, vol. 38, no. 3, 2014, ss. 75-118.

Lisowski, Tomasz. *Przekłady Jakuba Wujka w odnowie leksyki Nowego Testamentu gdańskiego (1606). Ujęcie dystrybucyjno-kontekstowe*. Wydawnictwo Rys, 2018.

- Oberman, Heiko Augustinus. *Marcin Luter. Człowiek między Bogiem a diabłem*. Tłum. Elżbieta Adamiak. Wydawnictwo Marabut, 1996.
- Pietkiewicz, Rajmund. „Hebraica veritas w Biblii brzeskiej”. *Studia Iudaica*, nr 18, 2015, ss. 197-222.
- Pietkiewicz, Rajmund. *Biblia Polonorum. Historia Biblii w języku polskim*, t. 1: *Od początku do 1638 roku*. Pallotinum, 2016.
- Sipayłło, Maria. „W sprawie genezy Biblii gdańskiej”. *Reformacja w Polsce*, nr 6, 1934, ss. 144-151.
- Sipayłło, Maria. „Daniel Mikołajewski”. *Polski słownik biograficzny*, red. Władysław Konopczyński i in., t. 21, Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, ss. 154-156.
- Smereka, Władysław. „Wstęp”. *Nowy Testament w przekładzie ks. dra Jakuba Wujka T. J. z r. 1593*. Tłum. Władysław Smereka, Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1966, ss. VII-XLVIII.
- Szeruda, Jan. *Geneza i charakter Biblii gdańskiej*. Drukarnia „Głosu Ewangelickiego”, 1932.
- Uglorz, Manfred. *Marcin Luter, ojciec Reformacji*. Wydawnictwo Augustana, 1995.
- Winiarska-Górska, Izabela. *Szesnastowieczne przekłady Pisma Świętego na język polski (1551-1599) jako gatunek nowożytnej książki formacyjnej*. Uniwersytet Warszawski: Wydział Polonistyki, 2017.
- Winiarska-Górska, Izabela. „Wulgata – z dziejów terminu i pojęcia”. *W labiryncie polszczyzny. Profesorowi Stanisławowi Dubiszowi – doktorzy i doktoranci*, red. Beata Jędryka i Ewelina Kwapień, Dom Wydawniczy Elipsa, ss. 29-47.
- Wojak, Tadeusz. „Studium o Biblii gdańskiej”. *Z Problemów Reformacji*, nr 5, 1985, ss. 17-47.

LEKSEMY SWOISTE NOWEGO TESTAMENTU *BIBLIJ GDAŃSKIEJ* (1632)
WOBEC LEKSYKI *NOWEGO TESTAMENTU* JAKUBA WUJKA (1593)

Streszczenie

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu leksyka swoista Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej* (1632) w przekładzie Daniela Mikołajewskiego wywodzi się z *Nowego Testamentu* w przekładzie Jakuba Wujka (1593).

Leksemy swoiste Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej* (1632) to te autosemantyczne hasła leksykonu tego tekstu, które nie wystąpiły w leksykonach trzech zestawianych z przykładem gdańskim z 1632 roku wcześniejszych renesansowych przekładów Nowego Testamentu, a mianowicie w przekładach kręgu ewangelickiego – w Nowym Testamencie *Biblii brzeskiej* (1563), w *Nowym Testamencie gdańskim* (1606) oraz w jezuickim Nowym Testamencie *Biblii* Jakuba Wujka (1599).

Analiza wykazała, że w zakresie leksyki swoistej ewangelickiego Nowego Testamentu *Biblii gdańskiej* z 1632 ewentualna zależność filiacyjna tego przekładu od katolickiego *Nowego Testamentu* Jakuba Wujka z 1593 roku choć jest niewielka, to empirycznie prawdopodobna.

Słowa kluczowe: tłumaczenia Biblii; Nowy Testament *Biblii gdańskiej* (1632); *Nowy Testament* Jakuba Wujka (1593); intertekstualność; leksemy swoiste w tłumaczeniach Biblii.

SPECIFIC LEXEMES OF THE GDAŃSK BIBLE'S NEW TESTAMENT (1632)
IN VIEW OF THE LEXIS OF THE NEW TESTAMENT
RENDERED BY JAKUB WUJEK (1593)

Summary

The purpose of the paper is to examine to what extent so called specific lexis of the Gdańsk Bible's New Testament (1632) rendered into Polish by the evangelical preacher Daniel Mikołajewski is dependent upon the lexis of the New Testament (1593) rendered by the Jesuit Jakub Wujek.

Specific lexemes of the Gdańsk Bible's New Testament (1632) are the ones autosemantic entries of the lexicon of the Gdańsk rendering text, which did not occur either in the lexicon of the New Testament of the Brest Bible (1563) or in the lexicon of the Gdańsk New Testament (1606), the two earlier renderings of the evangelical tradition, as well as in the lexicon of the New Testament of the Bible rendered by the Jesuit Jakub Wujek (1599).

The analysis presented in the paper has led to the conclusion that the filial intertextual relationship between Daniel Mikołajewski's evangelical rendering (1632) and the Catholic Jakub Wujek's rendering (1593) in the terms of the specific lexis of the Gdańsk Bible's New Testament should be considered as the one of relatively low importance but proved empirically.

Key words: rendering of the Bible; the New Testament of the Gdańsk Bible (1632); the Jakub Wujek's New Testament (1593); lexical intertextual relationship; specific lexis of a Bible rendering.